MULTIDISCIPLINARY JOURNAL: FUNDAMENTAL RESEARCH SCIENTIFIC JOURNAL
VOLUME 02. ISSUE 09. SEPTEMBER 2026.
ResearchBib Impact Faktor: 13.943 ISSN: 3060-513X

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA O‘Z VA O‘ZLASHGAN MEBEL NOMLARI

Urokova Dildora Ibragimovna
Termiz shahridagi 13-umumiy o‘rta ta’lim maktabi ingliz tili o‘qituvchisi
uroqovadildora26@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada ingliz va o‘zbek tillaridagi mebel nomlarining kelib chiqishi qiyosiy-etimologik jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqot materiali sifatida izohli va etimologik lug‘atlardan tanlab olingan ingliz tilidagi 120 ta va o‘zbek tilidagi 80 ta mebel nomi o‘rganilgan. Har ikki tilda mebel nomlarining uchdan ikki qismi o‘zlashgan birliklardan iborat ekanligi, biroq manba tillar tarkibi tubdan farq qilishi aniqlangan: ingliz tilida fransuz va lotin tillaridan, o‘zbek tilida esa rus tili orqali Yevropa tillaridan hamda fors-tojik va arab tillaridan o‘zlashmalar ustunlik qiladi. Mebel nomlari leksik-semantik guruhlarga ajratilib, o‘z qatlam birliklari asosan an’anaviy, kundalik turmushga oid buyumlarni ifodalashi ko‘rsatib berilgan. Natijalar ingliz tilini o‘qitishda leksikani etimologik asosda tushuntirish uchun amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: mebel nomlari, o‘z qatlam, o‘zlashma, etimologiya, manba til, leksik-semantik guruh, qiyosiy tahlil, ingliz tili, o‘zbek tili.

KIRISH

Har bir tilning lug‘at tarkibi uzoq tarixiy jarayon mahsuli bo‘lib, unda o‘z qatlam birliklari bilan birga boshqa tillardan o‘zlashgan so‘zlar ham muhim o‘rin egallaydi. Leksik o‘zlashtirish xalqlar o‘rtasidagi iqtisodiy, madaniy va siyosiy aloqalarning bevosita aksi hisoblanadi. E. Haugen (1950) o‘zlashtirishni bir til tizimiga boshqa til namunalarini qayta hosil qilish jarayoni sifatida ta’riflagan bo‘lsa, M. Haspelmath va U. Tadmor (2009) tahrir qilgan qiyosiy tadqiqot dunyoning 41 ta tilida o‘zlashmalar ulushi va ularning semantik sohalar bo‘yicha taqsimlanishini aniqlagan. Ushbu tadqiqotda “uy va mebel” semantik sohasi o‘zlashmalar eng ko‘p kirib keladigan sohalar qatoriga kiritilgan.

Mebel nomlari moddiy madaniyat bilan chambarchas bog‘liq bo‘lgani uchun ular orqali xalqning turmush tarzi, uy-ro‘zg‘or an’analari va boshqa madaniyatlar bilan aloqalari tarixini kuzatish mumkin. Ingliz tilida mebel nomlarining katta qismi 1066-yildagi Normand istilosidan keyin fransuz tilidan kirib kelgani ma’lum (Crystal, 2003; Durkin, 2014). O‘zbek tilida esa bu leksik guruh turkiy asosdagi qadimiy so‘zlar, fors-tojik va arab tillaridan o‘tgan birliklar hamda XIX asr oxiri – XX asrda rus tili orqali kirib kelgan Yevropa so‘zlaridan tarkib topgan (Rahmatullayev, 2000–2009; Jamolxonov, 2005).

Ingliz va o‘zbek tillari leksikologiyasida o‘zlashmalar masalasi alohida-alohida keng o‘rganilgan bo‘lsa-da (Arnold, 1986; Ginzburg va boshq., 1979), mebel nomlarini ikki til doirasida qiyosiy jihatdan, miqdoriy ko‘rsatkichlar asosida tahlil qilgan ishlar kam. Bu esa mavzuning dolzarbligini belgilaydi. Bundan tashqari, umumta’lim maktablarida ingliz tilini o‘qitishda “Uy va mebel” mavzusi boshlang‘ich bosqichdan boshlab o‘rganiladi va so‘zlarning kelib chiqishini bilish o‘quvchilarning leksik birliklarni ongli o‘zlashtirishiga yordam beradi.

Tadqiqotning maqsadi – ingliz va o‘zbek tillaridagi mebel nomlarini kelib chiqishiga ko‘ra tasniflash, o‘z va o‘zlashgan birliklar nisbatini aniqlash hamda ularning leksik-semantik guruhlar bo‘yicha taqsimlanishidagi o‘xshash va farqli jihatlarni ochib berishdan iborat.

MATERIAL VA METODLAR

Tadqiqot materiali sifatida ingliz tilidagi 120 ta va o‘zbek tilidagi 80 ta mebel nomi tanlab olindi. Ingliz tilidagi birliklar Oxford English Dictionary onlayn nashri, Online Etymology Dictionary (Harper, b.y.) va zamonaviy izohli lug‘atlardan, o‘zbek tilidagi birliklar esa “O‘zbek tilining izohli lug‘ati” (Madvaliyev, 2006–2008) va “O‘zbek tilining etimologik lug‘ati” (Rahmatullayev, 2000–2009) materiallaridan yig‘ildi. Tanlovga faqat mebel buyumini bevosita nomlovchi umumiste’moldagi so‘z va birikmalar kiritildi; tor terminologik birliklar, savdo markalari va eskirgan so‘zlar hisobga olinmadi.

Tahlil jarayonida quyidagi usullardan foydalanildi: etimologik tahlil – har bir birlikning kelib chiqishi va o‘zlashish yo‘lini aniqlash uchun; qiyosiy-tipologik usul – ikki til ma’lumotlarini solishtirish uchun; komponent tahlil – birliklarni leksik-semantik guruhlarga ajratish uchun; miqdoriy tahlil – har bir guruh ulushini foizda hisoblash uchun. O‘zlashmaning manba tili sifatida so‘zning bevosita olingan tili emas, balki etimologik lug‘atlarda ko‘rsatilgan asosiy vositachi til qabul qilindi. Masalan, ingliz tilidagi *sofa* so‘zi arab tiliga borib taqalsa-da, ingliz tiliga fransuz tili orqali kirgani uchun “Sharq tillari (vositachilar orqali)” guruhida hisobga olindi. Ikki komponentdan iborat, komponentlaridan biri o‘z qatlamga, ikkinchisi o‘zlashmaga mansub birliklar gibrid birliklar sifatida alohida ajratildi.

NATIJA VA MUHOKAMA

Ingliz tilidagi mebel nomlarining kelib chiqishiga ko‘ra taqsimlanishi 1-jadvalda keltirilgan. Tahlil ko‘rsatishicha, o‘rganilgan 120 ta birlikning faqat 28 tasi (23,3 %) o‘z qatlamga, ya’ni qadimgi ingliz tili davridan saqlanib qolgan german asosli so‘zlarga mansub. Bularga *bed* (qad. ingl. *bedd*), *bench* (*benc*), *stool* (*stōl*), *cradle* (*cradol*), *shelf* (*scylfe*) kabi so‘zlar kiradi. Ular mebelning eng sodda va qadimiy turlarini ifodalaydi.

MULTIDISCIPLINARY JOURNAL: FUNDAMENTAL RESEARCH SCIENTIFIC JOURNAL
VOLUME 02. ISSUE 09. SEPTEMBER 2026.
ResearchBib Impact Faktor: 13.943 ISSN: 3060-513X

1-jadval

Ingliz tilidagi mebel nomlarining kelib chiqishiga koʻra taqsimlanishi (n = 120)

Kelib chiqishi	Soni	Ulushi, %	Misollar
Oʻz qatlam (german asosli)	28	23,3	*bed, bench, stool, cradle, shelf, settle*
Fransuz tilidan	46	38,3	*chair, cabinet, bureau, couch, wardrobe, commode*
Lotin tilidan	14	11,7	*table, chest, desk*
Italyan tilidan	6	5,0	*mattress, console*
Sharq tillari (vositachilar orqali)	8	6,7	*sofa, divan, ottoman*
Boshqa tillardan	6	5,0	*futon* (yap.), *hammock* (isp.), *cot* (hind.)
Gibrid birliklar	12	10,0	*armchair, bookcase, rocking chair*
Jami	120	100,0	

Ingliz tilida eng katta guruhni fransuz tilidan oʻzlashgan birliklar tashkil etdi (38,3 %). Normand istilosidan keyin ingliz jamiyatining yuqori tabaqasi fransuz tilida soʻzlashgani sababli zodagonlar uyida qoʻllanilgan murakkab, bezakli mebel turlari fransuzcha nomlar bilan atalgan: *chair* (qad. fr. *chaiere* < lot. *cathedra*), *wardrobe* (qad. shim. fr. *warderobe*), *cabinet*, *bureau*, *commode*. Shu tufayli oʻz qatlamdagi *stool* soʻzi oddiy, suyanchiqsiz oʻrindiqni, oʻzlashgan *chair* esa suyanchiqli, nisbatan qimmatbaho oʻrindiqni bildira boshlagan. Bu hodisa ingliz leksikasida oʻz va oʻzlashgan sinonimlar oʻrtasida ma’no farqlanishining yaqqol namunasidir (Durkin, 2014).

Lotin tilidan oʻzlashmalar (11,7 %) ikki davrga mansub: *chest* (qad. ingl. *cest* < lot. *cista*) kabi juda erta oʻzlashgan, fonetik jihatdan toʻliq moslashgan soʻzlar hamda oʻrta asrlar lotin tili orqali kirgan *desk* kabi birliklar. Sharq tillariga borib taqaluvchi *sofa*, *divan*, *ottoman* soʻzlari ingliz tiliga bevosita emas, balki turk va fransuz tillari vositachiligida kirgan. Oʻzbek tilidagi mebel nomlarining taqsimlanishi 2-jadvalda berilgan.

MULTIDISCIPLINARY JOURNAL: FUNDAMENTAL RESEARCH SCIENTIFIC JOURNAL
VOLUME 02. ISSUE 09. SEPTEMBER 2026.
ResearchBib Impact Faktor: 13.943 ISSN: 3060-513X

2-jadval

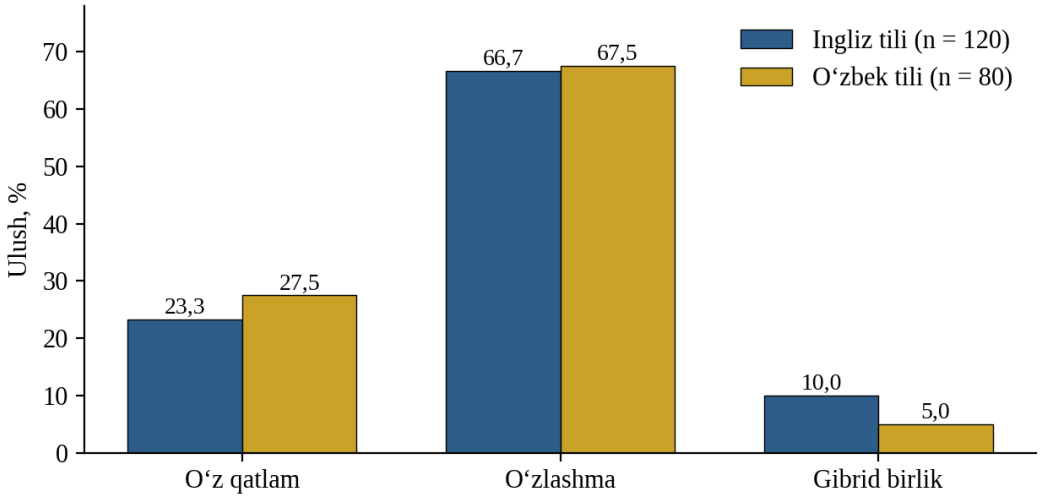
O‘zbek tilidagi mebel nomlarining kelib chiqishiga ko‘ra taqsimlanishi (n = 80)

Kelib chiqishi	Soni	Ulushi, %	Misollar
O‘z qatlam (turkiy asosli)	22	27,5	*beshik, so‘ri, o‘rindiq, to‘shak, yuk*
Fors-tojik tilidan	18	22,5	*taxt, taxta, divan, tokcha*
Arab tilidan	12	15,0	*sandiq, kursi, supa*
Rus tili va u orqali Yevropa tillaridan	24	30,0	*stol, stul, shkaf, komod, kreslo, karavot*
Gibrid birliklar	4	5,0	*xontaxta, divan-karavot*
Jami	80	100,0	

O‘zbek tilida o‘z qatlam birliklari ulushi (27,5 %) ingliz tilidagiga nisbatan biroz yuqori. Bu guruhga kiruvchi *beshik*, *so‘ri*, *to‘shak*, *o‘rindiq*, *yuk* kabi so‘zlar xalqning an’anaviy turmush tarzi – yerda o‘tirish, ko‘rpa-to‘shakni taxlab saqlash, ochiq havoda so‘rida dam olish odatlari bilan bog‘liq. Fors-tojik (22,5 %) va arab (15,0 %) tillaridan o‘zlashmalar asrlar davomida Movarounnahr hududida kechgan madaniy va diniy aloqalar natijasida kirib kelgan bo‘lib, ular o‘zbek tilining fonetik va grammatik qonuniyatlariga to‘liq moslashgan. Masalan, arabcha *ṣundūq* so‘zi o‘zbek tilida *sandiq* shaklini olgan va undan *sandiqcha* kabi yangi so‘zlar yasalgan.

Eng katta guruhni rus tili va u orqali Yevropa tillaridan o‘zlashgan birliklar tashkil etdi (30,0 %). *Stol*, *stul*, *shkaf*, *komod*, *kreslo* kabi so‘zlar XIX asr oxiri – XX asrda Yevropa uslubidagi mebel bilan birga kirib kelgan. Ularning ko‘pchiligi rus tiliga ham boshqa tillardan o‘tgan: *stul* nemischa *Stuhl*, *shkaf* nemischa *Schaff*, *komod* fransuzcha *commode* so‘zlariga borib taqaladi. Hatto “mebel” so‘zining o‘zi rus tili orqali nemischa *Möbel* va fransuzcha *meuble* so‘zlariga borib bog‘lanadi. Har ikki tilda o‘z, o‘zlashgan va gibrid birliklarning umumiy nisbati 1-diagrammada qiyoslangan.

MULTIDISCIPLINARY JOURNAL: FUNDAMENTAL RESEARCH SCIENTIFIC JOURNAL
VOLUME 02. ISSUE 09. SEPTEMBER 2026.
ResearchBib Impact Faktor: 13.943 ISSN: 3060-513X

1-diagramma. Ingliz va o‘zbek tillarida o‘z, o‘zlashgan va gibrid mebel nomlarining ulushi, %

Diagrammadan ko‘rinib turibdiki, har ikki tilda o‘zlashmalar ulushi deyarli bir xil (66,7 % va 67,5 %). Bu mebel nomlari semantik sohasining tashqi ta’sirga juda ochiq ekanligini tasdiqlaydi va M. Haspelmath va U. Tadmor (2009) xulosalariga mos keladi. Farq gibrid birliklarda kuzatiladi: ingliz tilida ular 10,0 % ni, o‘zbek tilida esa 5,0 % ni tashkil etadi. Ingliz tilida qo‘shma so‘z yasalishining mahsuldorligi (*arm + chair*, *book + case*) gibrid nomlarning ko‘proq bo‘lishiga sabab bo‘lgan, o‘zbek tilida esa yangi mebel turlari ko‘pincha tayyor o‘zlashma holida qabul qilingan.

O‘zlashmalarning moslashuv darajasi ham ikki tilda farqlanadi. Ingliz tilida erta o‘zlashgan *chair*, *table*, *chest* so‘zlari talaffuz va imlo jihatidan to‘liq o‘zlashgan bo‘lsa, *bureau* (ko‘plik shakli *bureaux* yoki *bureaus*), *chaise longue* kabi birliklar fransuzcha imlo va talaffuz xususiyatlarini qisman saqlab qolgan, *futon* esa yangi va hali to‘liq moslashmagan o‘zlashma hisoblanadi. O‘zbek tilida arab va fors-tojik tillaridan kirgan *sandiq*, *kursi*, *supa*, *divan* so‘zlari to‘liq o‘zlashgan, rus tili orqali kirgan birliklarda esa moslashuv jarayoni davom etmoqda. Masalan, ruscha *krovat* so‘zi so‘zlashuv nutqida unli tovush qo‘shilishi orqali *karavot* shakliga kelgan, *shkaf* so‘zi esa og‘zaki nutqda *ishkap* tarzida talaffuz qilinadi. Bu o‘zbek tilining so‘z boshida undoshlar qatorini qabul qilmaslik qonuniyati bilan bog‘liq (Jamolxonov, 2005).

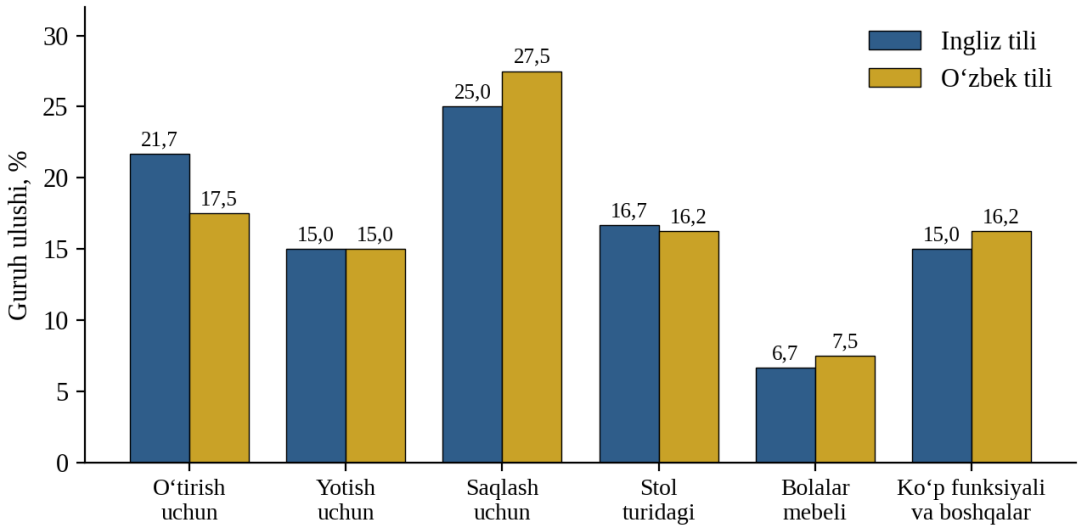
Mebel nomlarining leksik-semantik guruhlar bo‘yicha taqsimlanishi 3-jadvalda keltirilgan. Har ikki tilda eng ko‘p birlik “saqlash uchun mebel” guruhiga to‘g‘ri keladi (ingliz tilida 25,0 %, o‘zbek tilida 27,5 %).

MULTIDISCIPLINARY JOURNAL: FUNDAMENTAL RESEARCH SCIENTIFIC JOURNAL
VOLUME 02. ISSUE 09. SEPTEMBER 2026.
ResearchBib Impact Faktor: 13.943 ISSN: 3060-513X

3-jadval

Mebel nomlarining leksik-semantik guruhlar bo‘yicha taqsimlanishi

Leksik-semantik guruh	Ingliz tili, soni	Ulushi, %	O‘zbek tili, soni	Ulushi, %
O‘tirish uchun mebel	26	21,7	14	17,5
Yotish uchun mebel	18	15,0	12	15,0
Saqlash uchun mebel	30	25,0	22	27,5
Stol turidagi mebel	20	16,7	13	16,2
Bolalar mebeli	8	6,7	6	7,5
Ko‘p funksiyali va boshqalar	18	15,0	13	16,3
Jami	120	100,0	80	100,0

2-diagramma. Mebel nomlarining leksik-semantik guruhlar bo‘yicha ulushi, %

2-diagramma ma’lumotlari ikki tildagi guruhlar tuzilishi umuman o‘xshash ekanligini ko‘rsatadi. Sezilarli farq “o‘tirish uchun mebel” guruhida kuzatiladi: ingliz tilida bu guruh 21,7 %, o‘zbek tilida esa 17,5 % ni tashkil etadi. Bu holat ingliz madaniyatida stul va kreslolarning turli ko‘rinishlari (*armchair, rocking chair, recliner, loveseat, settee*) uzoq vaqt davomida rivojlangani, o‘zbek turmushida esa an’anaviy ravishda yerda, ko‘rpacha ustida o‘tirish odati ustun bo‘lgani bilan izohlanadi.

MULTIDISCIPLINARY JOURNAL: FUNDAMENTAL RESEARCH SCIENTIFIC JOURNAL
VOLUME 02. ISSUE 09. SEPTEMBER 2026.
ResearchBib Impact Faktor: 13.943 ISSN: 3060-513X

Ikki tildagi o‘zaro muvofiq keluvchi ayrim mebel nomlarining kelib chiqishi 4-jadvalda qiyoslangan. Jadval ma’lumotlari bir xil predmetning ikki tilda turlicha kelib chiqishga ega nomlar bilan atalishini ko‘rsatadi.

4-jadval

Ingliz va o‘zbek tillaridagi ayrim mebel nomlarining qiyosiy etimologiyasi

Ingliz tilida	**Kelib chiqishi**	**O‘zbek tilida**	**Kelib chiqishi**
cradle	o‘z qatlam (qad. ingl. *cradol*)	*beshik*	o‘z qatlam (turkiy)
bench	o‘z qatlam (qad. ingl. *benc*)	*o‘rindiq*	o‘z qatlam (turkiy)
chest	erta lotin o‘zlashmasi (*cista*)	*sandiq*	arab tilidan (*ṣundūq*)
chair	fransuz tilidan (*chaiere*)	*stul*	rus tili orqali nemis tilidan
table	lotin va fransuz tillaridan	*stol*	rus tilidan
sofa	fransuz tili orqali arab tilidan	*supa*	arab tilidan (*ṣuffa*)
armchair	gibrid (o‘z + fransuz)	*kreslo*	rus tilidan

4-jadvaldagi eng qiziqarli misol ingliz tilidagi *sofa* va o‘zbek tilidagi *supa* so‘zlaridir. Har ikkisi ham arab tilidagi *ṣuffa* (“ko‘tarma o‘rindiq, supa”) so‘ziga borib taqaladi, biroq turli yo‘llar bilan kirib kelgan: ingliz tiliga turk va fransuz tillari orqali yumshoq o‘rindiq ma’nosida, o‘zbek tiliga esa bevosita, hovlidagi ko‘tarma maydoncha ma’nosida o‘tgan. Bu bir manbadan kelib chiqqan so‘zning turli madaniy muhitda turlicha predmetni nomlashini ko‘rsatuvchi yorqin misoldir. Shuningdek, ingliz tilidagi *cradle* va o‘zbek tilidagi *beshik, bench* va *o‘rindiq* juftliklari har ikki tilda eng qadimiy mebel turlari o‘z qatlam so‘zlari bilan nomlanishini tasdiqlaydi.

Olingan natijalar ingliz tilini o‘qitish amaliyoti uchun ham ahamiyatli. O‘quvchilarga *sofa – supa, divan – divan, commode – komod* kabi juftliklarning umumiy manbasini ko‘rsatish yangi so‘zlarni eslab qolishni osonlashtiradi, *table – stol* kabi juftliklarda esa “soxta o‘xshashlik”ka yo‘l qo‘ymaslik muhimligini tushuntirish imkonini beradi.

XULOSA

1. Ingliz va o‘zbek tillarida mebel nomlarining qariyb uchdan ikki qismi o‘zlashgan birliklardan iborat (mos ravishda 66,7 % va 67,5 %). Bu mebel nomlari semantik sohasining tillararo aloqalarga o‘ta ochiq ekanligini ko‘rsatadi.

2. Manba tillar tarkibi ikki tilda tubdan farq qiladi: ingliz tilida fransuz (38,3 %) va lotin (11,7 %) tillaridan, o‘zbek tilida esa rus tili orqali Yevropa tillaridan (30,0 %), fors-tojik (22,5 %) va arab (15,0 %) tillaridan o‘zlashmalar ustunlik qiladi. Bu farq har bir xalqning tarixiy-madaniy aloqalari bilan belgilanadi.

3. Har ikki tilda o‘z qatlam birliklari (*bed, bench, cradle; beshik, so‘ri, o‘rindiq*) eng qadimiy va sodda mebel turlarini, o‘zlashmalar esa nisbatan keyin paydo bo‘lgan, murakkab va bezakli mebel turlarini ifodalaydi.

4. Leksik-semantik guruhlar tuzilishi ikki tilda o‘xshash bo‘lib, eng katta guruh saqlash uchun mebel nomlaridir. O‘tirish uchun mebel nomlarining ingliz tilida ko‘proq bo‘lishi milliy turmush tarzidagi farqlarni aks ettiradi. Natijalardan maktabda ingliz tili leksikasini etimologik va qiyosiy asosda o‘qitishda foydalanish tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Arnold, I. V. (1986). *The English word* (3rd ed.). Vysshaya Shkola.
2. Crystal, D. (2003). *The Cambridge encyclopedia of the English language* (2nd ed.). Cambridge University Press.
3. Durkin, P. (2014). *Borrowed words: A history of loanwords in English*. Oxford University Press.
4. Ginzburg, R. S., Khidekel, S. S., Knyazeva, G. Y., & Sankin, A. A. (1979). *A course in modern English lexicology* (2nd ed.). Vysšaja Škola.
5. Harper, D. (b.y.). *Online etymology dictionary*. Retrieved from https://www.etymonline.com
6. Haspelmath, M., & Tadmor, U. (Eds.). (2009). *Loanwords in the world’s languages: A comparative handbook*. De Gruyter Mouton.
7. Haugen, E. (1950). The analysis of linguistic borrowing. *Language*, *26*(2), 210–231.
8. Jamolxonov, H. (2005). *Hozirgi o‘zbek adabiy tili*. Talqin.
9. Madvaliyev, A. (Tahr.). (2006–2008). *O‘zbek tilining izohli lug‘ati* (1–5-jildlar). O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi.
10. Rahmatullayev, Sh. (2000–2009). *O‘zbek tilining etimologik lug‘ati* (1–3-jildlar). Universitet.